

MIQUEL LLULL

Bibliotecari del Golea

«La idea és infinita»

El socialisme a Capdepera

(1900-1936)

Una crònica

PRÒLEG

El socialisme constitueix, sens dubte, la força política més veterana i una de les que ha resultat més influents dins la història contemporània de les Illes Balears. Els seus orígens a l'arxipèlag es remunten, ni més ni menys, que al 1892. Així, per assenyalar algunes fites fundacionals, ja el març d'aquell any l'òrgan central del PSOE, *El Socialista*, es començà a distribuir a Mallorca. Al cap de dos mesos es creà l'Agrupació Socialista de Palma i a l'octubre la de Manacor, sota l'impuls del tipògraf Pere Pascual Morey. El 2 de juliol següent, els socialistes emprengueren l'edició del primer periòdic illenc d'aquesta ideologia, *La Bandera Roja*, que s'edità fins al febrer del 1894. Dirigents estatals com Toribio Reoyo, Antonio García Quejido i el mateix Pablo Iglesias Posse no trigaren a visitar Palma per intervenir en mítings al llarg de 1893.

És ben cert, tanmateix, que el socialisme illenc –com el de la resta de l'Estat– hagué de passar una llarguíssima travessia en el desert fins a aconseguir alçar el vol. El règim de la Restauració Borbònica (1875-1923) distava molt de poder ser considerada una democràcia liberal, fins i tot dins els molt flexibles estàndards europeus de l'època. A més a més, la competència que exercien republicans i llibertaris dificultava notablement que els socialistes poguessin assolir tota la seva teòrica força potencial com a grup aglutinador de la classe obrera mallorquina. En les eleccions del darrer decenni del segle XIX, els socialistes balears es mogueren entre els dos-cents i els cinc-cents vots. Aquesta migradesa de suports electorals no ha de sorprendre. Al marge de les singulars pràctiques caciquistes aplicades a les Illes, cal tenir en compte que durant aquells primers temps la inserció social del PSOE era més complicada que la dels republicans. Aquests darrers –com ha explicat Pere Gabriel– tenien l'avantatge d'haver-se pogut forjar una xarxa de lleialtats electorals durant el Sexenni Revolucionari, època clau dins la socialització política de les classes populars. A més a més, comptaven amb el suport de segments molt significatius de la petita burgesia i, per tant, més capacitat per dotar-se dels mitjans materials necessaris per afrontar els processos electorals.

Amb tot, en el primer decenni del segle XX s'assistí a una sèrie d'esdeveniments que implicaren un context més favorable per al socialisme mallorquí. D'una banda, gràcies a l'entesa amb els republicans, es produí l'arribada d'algun dels seus dirigents a les institucions locals. Així, el 1901 el sindicalista sabater Francesc Roca Hernández fou elegit regidor de l'Ajuntament de Palma. En segon lloc, des de desembre del 1900, el PSOE illenc publicà *El Obrero Balear*, un periòdic que es mantindrà, gairebé sense interrupcions, fins al 1936, i que amb la divulgació de textos marxistes propicià la transmissió de les idees socialistes entre la classe treballadora mallorquina. En tercer lloc, cap a 1906 s'impulsà una estratègia d'expansió de les societats obreres entorn de l'anomenada organització de base múltiple. El plantejament bàsic consistia a combinar la lluita reivindicativa amb l'oferta de serveis a fi de consolidar l'estructura dels socialistes dels pobles. Tot plegat, propicià una revitalització sindical rere la qual vingué una lenta extensió de les organitzacions socialistes per la part forana de Mallorca, fonamentalment als municipis amb base industrial. És així com, en el primer decenni del segle XX, el socialisme deixà de ser, definitivament, un fenomen exclusivament ciutadà.

En els seus inicis, la historiografia balear sobre el socialisme i el moviment obrer en general va estar molt centrada en l'anàlisi de l'estructuració organitzativa global, amb una atenció limitada quasi exclusivament a la ciutat de Palma. Des del decenni dels noranta, però, es començaren a publicar monografies relatives a la història de l'associacionisme del món treballador d'uns pocs municipis com Marratxí, Lluçmajor, Calvià o Andratx. La superació d'aquest centralisme historiogràfic ciutadà ha estat decisiva per poder confirmar que el nivell de penetració de les xarxes associatives de l'obrerisme mallorquí al llarg del primer terç del segle XX distà de ser marginal. Per poc que un grati en les fonts primàries, pot constatar que la història local illenca de 1900-1936 està farcida de mútues, cooperatives, sindicats, comitès de partits obrers, locals, setmanaris i cases del poble que permetien vehicular les propostes alternatives al llarg de tota la geografia mallorquina. Només d'aquesta manera es pot entendre que les mesures repressives adoptades a partir de l'estiu de 1936 pels alçats contra la República, lluny de ser una anècdota, afectassin milers de persones de totes les comarques de l'illa. Els militars col·listes i els seus aliats civils s'afanyaren per desarticlar un potent teixit associatiu obrerista dins el qual el PSOE, la UGT i les Joventuts Socialistes tenien un rol força destacat. La consulta de les relacions d'assassinats, presos, depurats laborals i processats pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques és prou indicativa de la notable presència relativa que havien assolit els socialistes dins el conjunt del moviment obrer. N'hi ha prou amb un exemple: segons una relació elaborada el 1937 per les autoritats franquistes, el PSOE, la UGT

i la JSU representaven en conjunt un 36% de detinguts governatius a Mallorca davant un 32% d'Esquerra Republicana Balear, un 15% del PCE i un 7% de la CNT.

El llibre que els lectors tenen entre les mans constitueix una aportació de primera magnitud en la tasca de reconstrucció d'aquest passat encara desconegut. L'autor, Miquel Flaquer *Llull*, porta ja un bon grapat d'anys compromès amb la recuperació de la història contemporània de Capdepera juntament amb d'altres com Josep Terrassa i Flaquer o Carme Capó i Fuster. En són un bon exemple la sèrie d'articles publicats en la revista *Cap Vermell*, l'aplec de textos *Maç de fulls escollits* (Documenta Balear, 2012), l'impuls del llibre d'homenatge al destacat dirigent socialista Joan Nebot i Vaquer –*Joan Rai i el seu petit país* (Documenta Balear, 2008)– i la seva suggerent contribució en l'important volum col·lectiu sobre *El metodisme a Capdepera* (Documenta Balear, 2014), en què també participaren Terrassa, Capó i Pere Fullana, entre altres historiadors.

Tot plegat, la tasca d'aquest conjunt d'investigadors ha permès d'avançar notablement en els darrers temps dins el coneixement i l'explicació de la difusió en el municipi de llevant de fenòmens de dissidència política i religiosa com el metodisme, l'espiritisme, el republicanisme o el socialisme. L'existència d'una esponerosa artesanía del garballó, els vincles amb Menorca, l'elevat nivell d'alfabetització i la incidència de diversos col·lectius professionals o de residents estrangers oberts a les idees de progrés n'explicarien, en part, el fenomen.

És cert que l'esquerra gabellina fou sempre minoritària en termes electorals, fins i tot en les convocatòries més propícies, com les celebrades la primavera del 1931 en plena eufòria republicana. Però, a diferència d'altres pobles de Mallorca, tingué la capacitat d'oferir un model de resistència al llarg de tot el segle XX que perdurarà en els temps més difícils. Vegeu, per exemple, la notable estructuració de l'oposició antifranquista a Capdepera en plena postguerra, quan molts dels personatges esmentats en aquest llibre –com Joan Albertí Moll, Joan Huertas o Serafi Nebot– exerciren un rol clau en l'articulació de cèl·lules que editaven i distribuïen premsa clandestina contra la dictadura. No en va, el municipi gabellí va atorgar a l'esquerra una de les seves comptadíssimes victòries en les eleccions municipals de 1979 i forces minoritàries, com el PCE, hi mantindran una presència institucional en el seu moment de més declivi en els anys vuitanta. Una anàlisi detallada de la història electoral balear des del principi de la transició postfranquista permetria constatar que Capdepera constitueix una de les principals sitges de vot progressista de tot l'arxipèlag, juntament amb Puigpunyent, Artà, Maó i es

Castell. Es tracta d'evidències històriques que, sens dubte, poden ser explicades, encara que no d'una manera exclusiva, per la transmissió familiar de lleialtats polítiques que ha operat des dels anys trenta fins a l'actualitat.

Miquel Flaquer ens obsequia amb un volum que constitueix, al meu entendre, la primera monografia científica sobre el socialisme en un poble de Mallorca. Tot i que l'autor la considera, modestament, una simple crònica, la seva tasca no s'ha limitat ni molt menys a transcriure l'àmplia documentació inèdita que ha exhumat. Aquesta procedeix sobretot d'una lectura molt atenta de publicacions com *El Obrero Balear*, *Foch y Fum* i *Nuestra Palabra*, i també de la consulta d'arxius públics –com el municipal de Capdepera, el del Regne de Mallorca, el de la Presó Provincial o el Togat Militar– i privats –com el d'Antoni Gili–. Flaquer ordena i analitza les informacions rescataades amb indubtable rigor i sentit crític i, gràcies al seu bon coneixement de la història local i de la bibliografia especialitzada, les sap contextualitzar adequadament dins el marc global de la història del socialisme balear i espanyol, i les relacions de poder en el municipi de llevant. A més a més, té l'encert d'ampliar la seva mirada molt més enllà de la simple descripció dels esdeveniments polítics tradicionals –els resultats electorals, els canvis en les cúpules dirigents, les iniciatives dels regidors a l'Ajuntament...– per atorgar la rellevància que es mereixen a aspectes propis de la cultura i les identitats militants com les efemèrides, els himnes, els rituals –batejos, noces i enterraments laics–, les representacions teatrals o les escoles obreres.

El resultat és un minuciós recorregut per la història de les xarxes societàries del socialisme gabbellí entre els inicis de la monarquia d'Alfons XIII i el cop d'Estat del 17-19 de juliol de 1936. Prenent com a punt de partida les actuacions al començament de segle dels republicans, metodistes i esperantistes de Capdepera, s'informa en primer terme sobre el procés de constitució de la primera Agrupació Socialista local (1908-18); del sindicat d'oficis diversos *El Renacimiento Obrero* (1910); de la Joventut Socialista (1911) i del Grup Femení Socialista (1913). Tot seguit, s'aborda la desarticulació originada pel cop d'Estat de Primo de Rivera, la posició davant la qüestió nacional, la reorganització operada a partir del 1930, i les primeres commemoracions de la Festa del Treball. Com és lògic, el període republicà de 1931-36 constitueix el principal capítol del llibre. En aquest sentit, s'aporta documentació de primera mà sobre la reconstitució i expansió de l'Agrupació, la Joventut i el Grup Femení Socialistes; l'intens desplegament de les diverses societats de caràcter laboral; les polèmiques amb els sectors dretans locals; l'impacte del Bienni Radicalcedista i, sobretot, dels Fets d'Octubre del 1934, i les considerables tensions prèvies al cop d'Estat de juliol de 1936, ben demostratives –com a tants altres indrets– que la Mallorca de preguerra era lluny de ser una

illa de la calma en què l'aixecament antirepublicà es produí d'una manera absolutament sobtada. El volum es tanca amb un ponderat epíleg-conclusió, i amb un apèndix documental que permet confirmar amb noms i llinatges tant la nodrida afiliació de les diverses seccions del socialisme gabellí com la intensitat de la repressió exercida al poble durant el període 1936-39.

Felicit Miquel Flaquer per unes pàgines que, a partir d'ara, resultaran de lectura obligada per a qualsevol persona interessada en el coneixement de l'època contemporània a Capdepera i en la història del socialisme a Mallorca. Tant de bo que el seu afany per la recerca històrica sobre el seu municipi persisteixi amb el mateix vigor i que, ben aviat, pugui ampliar algunes de les qüestions que ara només ha tingut l'ocasió d'apuntar. Per exemple, sobre les peripècies del grup femení socialista, fundat ni més ni menys que el 1913 –a penes dos anys després que el de Barcelona i quan, a la resta de Mallorca, les dones afiliades al PSOE constituïen una autèntica raresa–, i que, en la segona etapa (1931-1936), va merèixer l'admiració pública de figures estatals de la rellevància de Margarita Nelken. L'apassionant i invisibilitzada biografia de la feminista, socialista, metodista i pacifista gabellina Magdalena Coll i Alou –que exercí el seu intens activisme en totes dues èpoques i patí presó durant la Guerra Civil–, simbolitza a la perfecció les originals vicissituds de la història política i social del segle XX al municipi més perifèric de l'illa de Mallorca.

David Ginard i Féron